

De Heraut

van de

Bereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1891 (Staatsblad N° 124.)

Zondag 1 October 1899. N° 1136.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertentieën aan de ADMINISTRATIE. Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Inzendingen, die later dan Donnerdag's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor het Buitenland per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent.
Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam.
Advertentieën: van tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer 20 Cent.
Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verlagen van vereen. 11 Cent p. regel.

„Dat ik mijnen doode begrave.“

En hij sprak met hen, zeggende: In het met uwen wil, dat ik mijnen doode begrave van voor mijn aangezicht? Zoo hoort nu, en sprek met mij bij Ephron, den zoon Zohars. Gen. 23 : 8.

De dood is en blijft het meest stuitende en onnatuurlijke verschijnsel in ons menschelek leven.

Wel is er een zinbeeldig sterven ook in de natuur, als de koude bloem en blad doet wegsterven, maar in dat gele van het blad is een eigen schoonheid, in de herfst-tinten van het loover kleurt weelde, de fenille-morte trekt aan.

Doch zoo is de dood, die uitbreedt in ons menschelek leven, niet. Een menschelek kan een enkelen dag schoon blijven en een verhoorde reinheid uitdrukken, doordat de spanning van zenuwen en spieren het gelaat niet meer vermoet, maar zelfs dat schoon duurt, o, zoo kort, en nauwelijks begint de ontbinding haar vernielend werk, of het lijk trekt niet meer aan, maar stoet eer af.

En toch heeft menscheleke sympathie dat zich oplossend lijk, in weerwil van zijn oneinheid, die den hoopgepriester zelfs de aanraking ervan verbodt, omringd met teedere zorg en weemoedige liefde.

Wel brak bij meer dan één volk de neiging door, een neiging die ook nu weer opkomt, om het lijk in den vuurdoof te geven, en de asch in een urne bij zich te houden, maar van Israëls dagen af, hield het volk des Heeren steeds vast aan de eere der begrafenis.

Die begrafenis past op de natuur, en de natuur past op het begraven, want de bodemkunde leert, dat niets zoo geschikt is, om wat uit het lijk zich onttrekt, in zich op te nemen en te reinigen, als juist de aarde, die onze voet drukt. Het is of God dien wonderen grond onder ons op het ontvangen van ons lijk heeft aangelegd.

Stof zijt gij, en tot stof zult ge wederkeren, is het oordeel dat over ons ging, en aan de aarde is de taak opgedragen, en ze is er zoo alleszins voor berekend, om die ontbinding van ons lijk tot stof te volenden.

Het volk, waaronder de eere der begrafenis het rijkt, te rijkt zelfs ontwikkeld was, woonde in Egypte. Naast de steden voor de levenden, bouwden ze gansche Necropolen, dat zijn steden voor de dooden. En ook in die doodensteden waren straten, en langs die straten had elk geslacht voor zijn dooden een eigen huis, en in dat huis werden de dooden bijgezet, gebalsemd, in weefsel gevlochten, omhuld met gesneden houtwerk, en weggezet in marmeren of arduinen sarcophagen.

Nu nog kan men zulke mummies in onze musea vinden, niet zelden na meer dan drie duizend jaren nog zoo gaaf en heel, dat het is of ze gisteren pas waren bijgezet.

Hierin sprak geloof aan de wederopstanding der dooden, maar zonder besef van zonde. Het was een dwaze poging om zich aan het ontzettend oordeel der ontbinding te onttrekken, en ontstentenis van geloof in die almacht Gods, die wat verging weer herstellen kan, en de dooden levend maakt, en de dingen die niet meer zijn, roept alsof ze nog waren.

Maar toch had die teedere, zij het ook overdeven zorg voor het lijk zijn goede zijde. Er sprak een eeren van het menscheleke in, een zich verzoenen met den ernst van den dood.

Nu heeft God het zoo beschikt, dat Abraham, die geestelijke vader van ons allen, die gelooven mogen, onder dat volk van Egypte verkeerd heeft, en dat het oode volle van God eeuwen lang in Egypteland vertoefde, en met zooveel meer is het zeker aan deze van God gewilde omstandigheid te danken, dat het begraven van onze dooden onder de Christenen steeds in eere bleef.

De eerste maal dat de Heilige Schrift van de zorge voor onze dooden gewaagt, hooren we dan ook, hoe de oude patriarch om een graf voor zijn doode pleit. God had Abraham zoo rijk gezegend. Hij bezat de vrouw van zijn liefde tot haar honderd-zeven-en-twintigste jaar. En toen kwam de oude grijsaard, om haar te beklagen en te beweenen, en na dien rouw kocht hij van Ephron in de spelonk van Machpela voor Sara een eenzaam graf.

Sinds bleef het graf al de eeuwen door bij Israël in eere, tot Hij kwam, die om ons van zonde en schuld te ontslaan, in den harden dood inging, en ook Hij in de spelonk werd bijgezet, en zoo door zelf begraven te worden, voor altoos voor zijn heiligen, het graf heeft geëerd.

Maar die graven in Egypte, dat graf van Machpela, dat graf van Jezus, het droeg alles den stempel van stillen, heiligen ernst, en elke poging om het graf te verbloemen bleef gewerd.

Ge leest van geen festoenen en van geen bloemenkransen. Het somber-grauwe moest vol en krachtig het bittere van den dood doen spreken. De dood moest op het graf niet onkenbaar gemaakt, en niet worden weggetooverd. Wie het graf bezocht moest weten en ontwaren en gevoelen dat hij den doodenakker betrad, en den ernst die uit de groeve weerklinkt diep in de ziel laten doordringen.

Het graf moest een bode Gods, en daardoor een roepstem ten leven in ons midden zijn. Er kan gejuich op het graf zijn van heilige vreugd over de verzekering des eeuwigen levens. De palmtak, in steen gegraveerd, kan symbool van zegespraal, de korenaar zinnebeeld van wederopstanding zijn. Maar de brulofstoot, die den dood vergeten doet, hoort bij het graf niet.

Wat in onze eeuw de wereld hierin zondigt, is innerlijke lafheid, omdat ze den dood niet in de oogen durft zien. Onze vaders hebben zich hierin nooit vergrepen. Stille cenvond en sobere ernst was het kleed dat hun graven dekte, en wie het spel der wereld niet wenscht met te maken, houdt nog aan dien ernst der vaders vast.

Vandaar dat het oprichten van beeltenissen, het ingraveeren van prijzende opschriften, en zelfs het houden van den mensch groot-makende toespraken, van oudsher op onze graven steeds gemeen zijn.

Het graf zegt het u zoo welsprekend aan, hoe klein en nietig de hulpeloze mensch, en hoe ontzettend groot in zijn almachtigheid de Heere onze God is.

Machteloos stierven onze dooden in den dood weg, en schier nog pijnlijker machteloos stonden wij bij hun stervensponde.

Nooit worden we zoo diep vernederd in onze onmacht, als wanneer de dood in onze vensters inkomt. Dan helpt geen energie van den stervende meer, en geen hartstocht van helpende liefde, en geen kunst van den kundigsten geneesheer. Al het menschelek vermogen bezwijkt dan en zinkt in, en God is alleen groot in zijn ons verschrikkende majesteit.

En dit juist komt nu in het graf tot uitdrukking. Herst is er nog eenige zorge, die aan het teedere overschot onzer dooden wordt gewijd. Men zou hun lijk nog bij zich willen houden. Er nog iets ten goede aan doen.

Maar ook dit stelt teleur, en ras is het oogenblik daar, dat we onze lieve dooden uitdragen, en als symbool van onze afgeheele vernedering, hun lijk diep in de groeve doen wegzinken, het met aarde toedekken, om dan huiswaarts te keeren, zonder het pand der liefde dat ons als ingeweven was in ons hart.

En in zulk een oogenblik zoudt ge wierook voor den mensch willen ontsteken, op zulk een heilige plek een monument van menscheleke grootheid doen verrijzen?

Maar immers dat zou weerzinwekkend voor het geloof zijn. Laat men desnoods knielen op het graf, en er de rouwe van zijn hart lucht geven, maar groot blijve bij de geopende groeve en op den doodenakker, God de Almachtige, die Heere van dood en van leven is, en Hij alleen.

Te meer dringt het graf daartoe, omdat er achter het graf nog zooveel hooger ernst ligt, dan dit graf zelf ons op het hart werpt.

Het graf is niet de eindpaal. Eens zullen de graven geopend worden. Het graf is als een voorportaal, dat ons in zal leiden tot de vierschaar, die eens door Christus over alle dooden wordt gespannen.

Het graf besluit het leven wel, maar sluit niet de verantwoordelijkheid af, die we over dat leven voor den rechterstoel van Christus zullen te geven hebben.

We gaan met ons sterven wel dit leven uit, maar de fotografie van dat leven gaat met ons, van heel ons leven, van onze prilste jeugd af, tot aan den dag van ons sterven toe.

En juist dit karakter van het graf, dat het voorportaal is van den rechterstoel van Christus, teekent zijn onverbiddelijken ernst in volen omvang. Zoolang het graf alleen van het sterven spreekt, welk het

den weemoed en verteedert het door rouwe, maar als voorportaal voor de vierschaar van Christus verontrust het zoo heilig en zoo heilzaam de conscientie, en gaat er een sprake Gods van uit, die met zonde-brekende doet, tot vernieuwde bekeering uitdrijft, en ons zoo onze dagen die God ons nog gunt, tellen doet, dat we toch eindelijk het dwaze uit ons hart mochten uitstooten, om een wijs hart, een hart, wijs voor God, te bekommen.

En toch is het einde van die „sprake des grafes“, geen verschrikking, mits ge maar niet in oppervlakkigheid, ook niet over het zondige in uw lieve dooden, die ge uitdraagt, heenglijdt. Zelfs de allerheiligen, die uit ons midden wegstierven, hadden nog maar een klein beginnel der God welgevallige gehoorzaamheid, en de besten die wegstierven smeekten het roerendst op hun sterfbed om genade.

Maar hierdoor juist wordt op het graf uwer dooden God de Heere zoo wonderbaar grootgemaakt in het heilig werk zijner Verzoening.

In ons niets, en ook in onze lieve dooden niets, maar in hun hart toen ze stierven en ons hart, die bij hun graf weenen, een vonkje glorend van de liefde Christi.

Van Hem, die voor ons gestorven is, die ook opgewekt is, die ook ter rechterhand Gods zit, die ook voor ons bidt.

En dan verschrikt de komende vierschaar niet meer. Want wie is het die in die vierschaar alleen verdoemen zal en kan? Christus is het, die Christus van wiens liefde een vonkje, al is het nog zoo klein, in ons hart gloort.

En dan roemen we, voor onze dooden en voor onszelven: Wie zal ons scheiden van de liefde Christi? — en het hart triomfeert op onze graven, omdat het verzekerd is, door het geloof zoo vast en inniglijk verzekerd, dat noch dood noch leven, noch tegenwoordige noch toekomstige dingen, noch hoogte noch diepte ons zal kunnen scheiden van die liefde Gods, welke is in Christus Jezus, onze Heere.

Voor Kootwyls Scholen.

Ingekomen bij Ds. HOUTAGERS: Van den heer D. Wijnbeek te Zwolle f 2, uit de collectie, door den heer C. L. Leyh te Leiden, van den heer J. M. f 2; van Ds. M. Visser te Oosthem, uit de collectie f 2.50; door Ds. Van Schelven te Amsterdam, van Mev. C. M. f 1.

In hartelijken dank ontvangen.
D. HULLEMAN,
Penningmeester.

Officiële Berichten.

(Met verwerking uit het Kerkblad van 29 Sept. '99.)

Algemeene kas voor hulpbehoevende Kerken.

Deputaten van de Generale Synode voor de Algemeene kas voor Hulpbehoevende kerken maken bekend, dat uit hun midden zijn aangewezen: om de gelden in ontvangst te nemen, Onderling H. Fulkink te Utrecht; en om de correspondentie te voeren, Ds. B. van Schelven te Amsterdam. Tevens brengen zij in herinnering, dat, met wijziging van den tot dusver geldenden regel, de kerken te Groningen bepaald hebben, dat voortaan slechts van een collectie voor Hulpbehoevende kerken een gedeelte voor de Algemeene Kas zal af te zonderen zijn; maar ook, dat dit deel niet meer, als tot dusver, zal bedragen één vierde, maar één derde van de opbrengst.

Zij voegen hieraan toe het zeer ernstig verzoek, dat alle kerken hiervan goede nota nemen, zich nauwgezet aan deze bepaling houden en alzoo zich van hare roeping kwijten ten aanzien van verplichtingen, waaraan de kerken zich immers niet mogen noch kunnen onttrekken, zal de eisch der liefde en zelfs der trouw aan het gegeven woord gehandhaafd worden.

Daarom vragen de deputaten voornoemd, dat tegelijk met de toezending der gelden aan het adres van Br. Fulkink, ook opgegeven worde, van welke kerk of kerken het gerechtigd bedrag afkomstig is, met name richt zij dit verzoek tot quaestoren van Classen, die gewoon zijn de opbrengst van collecten ineens over te maken. Alleen zoo toch is het den deputaten mogelijk te weten, hoe het met het houden van genoemde Synodale bepaling gaat.

Namen de Deputaten voornoemd:
Amsterdam, B. VAN SCHELVEN.
Leiden, R. J. W. RUDOLPH.
Utrecht, H. FULKINK.

Buitenland.

Frankrijk. De Dreyfuszaak en de Protestanten.

Het schijnt dat de Dreyfuszaak al dreigt zij uit te gaan als een nachtkraak, toch voor de Franse Protestanten eene gezegende vrucht zal hebben. Althans in de Eglise Libre wordt gezegd, dat hetgeen met Dreyfus voorviel de leer van het algemeen verlies van den mensch, eene leer die zoo dikwerf verwaterd of geloofwaardig wordt, opnieuw bevestigd. Het blad her-

innert dat de Heere Jezus tot zijne apostelen heeft gezegd: „Zie, ik zend u als schapen midden onder de wolven,“ en dat Paulus in den brief aan de Romeinen schrijft: „Hun keel is een geopend graf, met hunne tongen plegen zij bedrog, slangenvenijn is onder hunne lippen, hunne voeten zijn snel om bloed te vergieten. Vernieling en ellende is in hunne wegen. Er is geen vreeze Gods voor hunne oogen.“ Wanneer hetgeen men te Rennes gezien heeft, er toe leidt om het natuurlijk verder dat in elken mensch gevonden wordt te leeren kennen, dan is dit een gezegende vrucht voor het Franse protestantisme, dat volgens ons lijdt aan groote oppervlakkigheid. De reüel in Frankrijk en Zwitserland begon met een ontwakning van het schuldgevoelen, zoodat men in Napoleon een geestel Gods zag, die de volken had gestraft voor hun afval van den levenden God. Mocht nu aan het einde van deze eeuw het schuldgevoel op nieuw wakker worden! Een wereld van ongerechtigheid werd in het proces-Dreyfus openbaar.

De heer Malzac, een hulprediker schreef in het blad dat wij hierboven noemden, dat de Franse Protestanten zich met het oog op den afloop van de zaak-Dreyfus hebben te verootmoedigen. Hij vraagt zijn geloofsgenooten of er wel waarlijk gebelen werd dat de gerechtigheid zou triumpheeren. Ook moeten volgens den schrijver de Franse Protestanten zich schamen omdat geen profet onder hen is opgestaan. Onder de vrijdenkers zijn er mannen te vinden geweest, die opkwamen voor het recht en daarvoor wilden lijden; het is bekend met welk een passie de nationalist den strijd hebben aangebonden en volgehouden. Doch uit de Protestanten is niemand opgestaan die beledenis doende van den Christus, Frankrijk doorkruist heeft, zoodat de heer F. de Pressensé het deed, om het te verkondigen dat er een rechtvaardige God leeft, en om er op te wijzen dat de hand des Heeren openbaar werd in hetgeen er geschied is. De redactie schrijft: Vele menschen roepen: Laat er rust komen. Inderdaad is Frankrijk kalm gebleven, en inderdaad zou de vrede zeer gewenscht zijn. Maar er is slechts ware vrede wanneer hij gegrondvest is op de gerechtigheid; en de toestand is ontzettend vals. De generaals, die openlijk alle gerechtigheid troetelen, de hoogste magistratuur als eene oude idioot behandeld hebben, de afgrond die er gegraven is tusschen de natie en het leger, dit alles is zwanger van gevaren.

Wij hopen van harte dat de harde lessen die het proces-Dreyfus aan het Franse volk bracht, in de eerste plaats mogen ten goede komen aan de Gereformeerden!

Engeland. Maclaren's „Van lang vervlogen dagen.“

De Engelsche schrijver die onder den pseudoniem van Jan Maclaren schrijft, heeft na zijn ook door ons besproken werk: „Harten van Goud“, een nieuw werk in de wereld gezonden onder den titel van: „Van lang vervlogen dagen“, in het Hollandsch vertaald door den heer W. van Nes.

De lectrur die Maclaren biedt is aangenaam en onderhoudend en wij kunnen ons voorstellen dat daarom datgene wat hij voorstelt er gemakkelijk ingaat, vooral in deze dagen nu zoo menigvuldig van de Christelijke leer slechts eene oppervlakkige kennis heit. Daarom is het des te meer te betreuren dat Maclaren in zijn boek eene levensbeschouwing voorstaat, die in lijnrecht strijd is met de Christelijke. Het is niets anders dan eene variatie op het thema: „dood dat en gij zelf leven“, en al zijn die variaties dan ook zeer mooi, ze zijn voor hen die gemakkelijk medegeleefd worden, omdat ze niet gefundeerd zijn in de gezonde leer, des te gevaarlijker. Met het oog op zooveel onzedelijken en walgelijks als ook de Nederlandsche pers bijna dagelijks onder de oogen van het publiek brengt, is de lectrur die Jan Maclaren biedt nog betrekkelijk gezond. Maar vraagt men ons of wij niet iets anders voor onze jongelingen en jongedochters begeren, dan kan ons antwoord niet dan toestemmend zijn.

Zoo vinden wij in „Van lang vervlogen dagen“ eene voortzetting van „Harten van Goud“, een verhaal van een postbode, die er geen geheim van maakte dat hij geregeld vier boterlijks daags en soms meer drook, maar die ten koste van zijn eigen leven een klein meisje het leven reddde. De predikant van de Vrije kerk werd gevraagd, wat hij dacht dat er van den bode „aan de andere zijde“ geworden was. Het antwoord luidde:

„Hebt ge wel eens gelezen, wat er gedaan zal worden met den man, die een van Gods kleinen erigt?“

„Zeer juist“, is het antwoord „een molensteen aan zijn hals en in de diepte der zee.“

„Dan schijnt het mij toe, dat het met den postbode goed moet zijn“, luidde het weerwoord van den predikant, „die in de diepte ging en een kind boven bracht ten koste van zijn leven en wiens engel steeds het aangezicht des Vaders ziet.“

Hier wordt dus een predikant van de Vrije Schotsche kerk in den mond geleid, dat hij iemand zal spreken, omdat hij een kind het leven heeft gered, terwijl 1 Cor. 13 leert, dat het geen nuttigheid geven zal, al gaf men al zijn goederen aan de armen, ja al liet men zijn lichaam verbranden, indien de liefde van Christus wordt gemist.

In het aangehaalde boek van Maclaren komt ook de figuur van Milton voor, die de preken van den dominee der staatskerk niet kan verdragen omdat hij koude zedeleer verkondigde, terwijl hij die van den predikant der Vrije kerk evenzeer verfoeide, daar hij valsche leer bracht. Maar Milton wordt voorgesteld als een man die

wel veel den godsdienst in den mond heeft, maar die in zijn dagelijksch leven een leugenaar en bedrieger is. Milton zal van zijn verkeerdte weg worden teruggebracht — evenwel niet omdat God hem doet zien, dat hij een dubbelhartig mensch is, die den naam des Heeren door zijn huichelaarij heeft doen lasteren, die daarvoor zijn schuld voor God en menschen belijdt en daarvoor verzoening zoekt in het bloed des kruises — maar wijl hij ziek wordt en in die ziekte de hulpvaardigheid van de bewoners van het dal ondervindt. Nu is het zeer wel mogelijk dat iemand tot verootmoediging gebracht wordt, door het zien of het ervaren van de liefde, die onze medemenschen ons betoonen. Maar bij Milton is de uitwerking van de ondervonden liefde eene andere. Als hij hersteld is, kan hij de preken van den predikant der Vrije kerk verdragen, komt hij op goeden voet met de leden der gemeente en zegt dat hij er om bidt om voor zijn sterven een oprecht man te mogen zijn. En de bewoners van het dal komen tot het inzicht, dat er zelfs in Milton een goed mensch stak.

Als dit niet is den weg der eigengerechtigheid aanprijken, dan verstaan wij niets van de dingen van Gods koninkrijk. En toch wordt het in Engeland voor een evenement gehouden wanneer Jan Maclaren ergens eene preek komt houden. Het is alsof het Christelijk publiek de geesten niet kan beproeven.

Voor Kinderen.

IN DE SCHOOL.

II.

Had alzo de koster niet veel in deze wereld, tenzij dan bemoeienis en hoofdbreken, hij behoorde tot die menschen wier schat is in de hemelen, omdat ze daar hun ware vaderland en tehuis ook hebben. Zijn voorvaders hadden, gelijk hij wist, anderhalve eeuw geleden veel lijden en vervolging doorgestaan, omdat zij het Woord Gods hooger stelden dan de dwaalleer der Roomsche kerk. Vele lezers zullen wel weten hoe de Doopgezinden zijn vervolgd. En al was nu ook dat lijden opgehouden sedert de Gereformeerden in den Staat aan het roer der zaken stonden, toch ondervond onze koster maar al te wel, gelijk allen die den Heere Christus dienen, dat de wereld hen haat. Dat heeft de Heere Jezus Zijn discipelen en allen die Hem volgen voorspeld.

De koster had, toen hij met de schooljuffer trouwde, reeds twee kinderen, een zoon en een dochter uit een vorig huwelijk. Wel had de school op die manier in alle geval twee leerlingen, maar deze kostten natuurlijk meer dan zij inbrachten. De school zelf was nu juist geen bloeiende zaak. Want de lieden in de buurt haalden liefst zoo weinig mogelijk. Voor het „brayen“ juist een duist daags of liever per avond; wat, daar er Zaterdag rust was, juist 5 duiten of ruim een halven stuiver per week maakte. Die avondschool was het meest bezocht, maar alleen door meisjes. De daggaanders behoorden tot de beide geslachten, doch waren alle beneden de tien jaar, en veelal niet ouder dan wij ze nu op de bewaarschool vinden. Ge begrijpt dus, dat er op die school niet veel aan kundigheden en wetenschappen werd gedaan. Des morgens werden de meeste kinderen gebracht, des middags weer gehaald. Wie tusschenlijks niet naar huis ging bracht een boterham mede om geen honger te lijden, en verborde mede voorraad om 12 uur.

De schooljuffer werd doorgebracht met spelen, een beetje spellen, te leeren van de tafels en cijfers. De oudere kinderen kregen ook onderwijs in 't schrijven van streepjes, „handpooten“ en „apkelhaken“, ook wel „boemjes“ en „slangetjes“ genoemd, en leerden vragen uit den Catechismus. De juffrouw, die zelf tot de Gereformeerde kerk behoorde, haar man was — als gezegd — Mennist, stond daarop, al had het als nu het vragen leeren soms heel wat in. Als er 's morgens gebeden en een psalmvers gezongen was, vertelde de juffrouw, die heel huiselijk door de kinderen „tante“ werd genoemd, uit den Bijbel. En dit deed zij zoo, dat al de neefjes en nichtjes het mooi vonden en er veel van othielden ook. Bij mooi weer vertoefden de kinderen een groot deel van den dag in den tuin of liever op 't grasveld achter het huis, op regenachtige dagen moest men zich binnenshuis oeffenen en vermakken.

Was natuurlijk, dat de juffrouw alleen al deze zaken niet leiden kon. Daarom had zij dan ook een paar meisjes van een jaar of vijftien als helpers in dienst, te meer daar de school soms wel vijftig leerlingen telde. Die hadden het dan echter niet te ruim, en des zomers wel eens wat warm. Ge zult zeggen, dat bij zooveel leerlingen, de inkomsten van het kostergesin toch niet zoo klein waren. Doch als ik zie, het schoolgaan werd slecht betaald, de helpers werkten niet voor niemandal, en wat het ergste was, onder de ouders der leerlingen waren nog al eens „kwaje betaalders“, d. w. z. menschen die „vergeten“, als de week om was, het schoolgeld te voldoen. De koster ging dan wel om het op te halen, maar dikwijls kreeg hij niet meer dan een belofte, die den zak niet vulde, en ook lang niet altijd gehouden werd. Zoo liep het geld soms weken op, en werd ook wel in 't geheel niet betaald, tot schande ook van den leerling, die dan van de school werd gezonden. Misschien wel door de vele moeite die de school haar bezorgde, of door den min frischen dampkring, was tante vaak ongesteld, en had dan den dokter noodig, die toen, evenmin als nu, zonder betaling hielp, althans niet menschen die op verlei wijs hun bestaan vonden.

Zoo is te begrijpen, dat er bij heel wat werk